

МІГРАЦІЯ ТА ВИКЛИКИ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Тертична Любов Іванівна

кандидат економічних наук,

*доцент кафедри економіки праці та менеджменту,
Національний університет харчових технологій*

У сучасному світі людський капітал є одним з ключових чинників економічного та соціального розвитку. У контексті глобалізації, активізації міграційних процесів та воєнного стану проблема збереження людського капіталу набуває особливої актуальності для України. Міграція, як внутрішня, так і зовнішня, має значний вплив на демографічну ситуацію, ринок праці та загальний рівень добробуту країни.

Метою даного дослідження є вивчення викликів, пов'язаних із збереженням людського капіталу в Україні в контексті міграційних процесів, а також запропонувати можливі напрямки для їх подолання.

З початку повномасштабних воєнних дій на території України в лютому 2022 року понад 10 мільйонів осіб було переміщено як в Україні, так і за її межі. Станом на початок грудня 2024 року в Україні було офіційно зареєстровано понад 4,637 млн внутрішньо переміщених осіб (ВПО), до лютого 2022 року – 1,4 млн ВПО. Крім того, за підрахунками Міністерства соціальної політики України, є ще 2 млн незареєстрованих ВПО. Хоча дехто повернувся в містя свого походження, проте у значній частині осіб такої можливості немає. Більшість ВПО зареєстровано у Донецькому регіоні (528 080), Харківському (518 642) та Дніпропетровському (453 243), а також у місті Києві (417 588) [1].

Багато українців переїхало за кордон, їх чисельність лише в країнах ОЕСД перевищує 4,9 млн осіб. Найбільша кількість перебуває у Німеччині, Польщі, Чехії, США, Канаді та Великобританії [9]. Незважаючи на те, що переміщення населення з України все ще триває, переважна більшість відтоку з України відбулася в перших двох кварталах 2022 року, що свідчить про те, що багато українців за кордоном знаходиться в такому стані вже третій рік.

Склад внутрішньо і зовнішніх переселенців-українців відрізняється за статтю та віком. Майже половина офіційно зареєстрованих ВПО в Україні перебуває у працездатному віці, близько 21% – діти, 28% – у віці 60 років і старше. За даними Міністерства соціальної політики України близько 60% ВПО – жінки [1]. Важлива особливість зовнішніх переселенців-українців – гендерний розподіл. Згідно з чинним законодавством щодо

введення воєнного стану в Україні з 24 лютого 2022 року більшості чоловікам у віці від 18 до 60 років заборонено покидати країну, тому біженці з України в основному складаються з жінок, дітей і меншою мірою, людей похилого віку. Майже у всіх приймаючих країнах, щонайменше, 70% дорослих – жінки, в середньому близько третини українських біженців – неповнолітні, тоді як люди похилого віку (65 років і старше) складають лише близько 4–6% [7; 8].

Зовні переміщені особи також мають більш високий рівень освіти порівняно з українцями в Україні та населенням країн, що їх приймають, зокрема у країнах OECD [8]. Хоча конкретні показники відрізняються в різних приймаючих країнах, спільне опитування EUAA-OECD, проведене в країнах ЄС, показало, що близько двох третин дорослих мали повну вищу освіту, понад 40% опитуваних мали ступінь магістра або вище [5]. Це свідчить про те, що рівень освіти примусових мігрантів з України не тільки значно перевищує рівень інших груп біженців, але й рівень освіти населення України в цілому та більшості приймаючих країн. Серед внутрішньо переміщених осіб приблизно половина здобула ту чи іншу форму вищої освіти [9], що значною мірою відображає загальний освітній рівень населення України.

Тенденції зайнятості серед переміщених українців у приймаючих країнах значною мірою не відображають профілі їх навичок. Незважаючи на рівень освіти вище середнього, більшість можливостей зайнятості були зосереджені на низько кваліфікованих посадах [8]. Переміщені українці в Європі зосереджені в галузі послуг проживання та харчування, адміністративних та допоміжних послугах та виробництві [3]. Поширеною також є невідповідність навичок, що призводить до недостатнього використання та потенційного погіршення їх існуючого людського капіталу.

Гуманітарна криза, викликана воєнним станом, спонукала до прийняття низки заходів як в Україні, так і в приймаючих країнах, спрямованих на те, щоб дозволити переміщеним особам зберігати, використовувати та продовжувати розвивати свій людський капітал, щоб допомогти їм впоратися з переміщенням та підготуватися до мінливого ринку праці.

Більшість приймаючих країн пропонують різні заходи щодо підтримки соціально-економічної інтеграції мігрантів та біженців. Деякі українці мали можливість скористатися вже існуючими програмами та ініціативами, що спрямовані на підвищення навичок та можливостей мігрантів. Деякі заходи підтримки українських примусових мігрантів виходять за рамки національних кордонів. Такі інструменти, як Європейський кваліфікаційний паспорт для біженців та Кваліфікаційний паспорт UNESCO, спочатку створений для вирішення минулих міграційних криз, тепер доступні для українських переміщених осіб [6].

Величезна кількість біженців з України, що рятуються від війни, спонукала до впровадження багатьох ініціатив, спеціально розроблених для їх підтримки. Ці ініціативи включають прийняття або внесення змін до законів для сприяння доступу українців на ринок праці, надання фінансової підтримки для заохочення зайнятості в певних секторах та професіях, пропозиції щодо цільової мовної підготовки, пом'якшення певних обмежень на ринку праці та надання можливостей для навчання та підвищення кваліфікації [3; 4].

Більшість біженців за кордоном продовжують висловлювати бажання повернутися до України [5]. Держава Україна також висловлює бажання та наполягає на необхідності їх повернення. Проте, очевидним є те, що для більшості з них повернення відбудеться після тривалого періоду перебування за кордоном. Тому, Україна та приймаючі країни повинні впроваджувати додаткові заходи підтримки щодо забезпечення соціально-економічної інтеграції українських примусових мігрантів у цих країнах, збереження та навіть вдосконалення їх людського капіталу, але одночасно дозволяючи їм повернутися, коли буде можливість.

Україна та приймаючі країни повинні працювати разом, щоб оптимізувати визнання навичок та кваліфікації з обох сторін. Це підтримає вихід на ринок праці, що відповідає навичкам у нинішніх приймаючих країнах, а також підготує до передачі нещодавно придбаних навичок та ноу-хау після повернення в Україну. Так, Україна уклала кілька двосторонніх міжнародних угод щодо визнання та/або встановлення еквівалентності дипломів та кваліфікації з кількома країнами. У Європі це – Болгарія, Естонія, Франція, Угорщина, Польща, Румунія та Словацька Республіка. В даний час Україна здійснює узгодження своєї Національної рамки кваліфікацій з Європейською рамкою кваліфікацій, проте, напевно, це відбудеться до 2027 року.

Таким чином, необхідна активна взаємодія різних партнерів України, в т. ч. за кордоном, для підтримки збільшення людського капіталу переселенців-українців з метою сприяння відновленню та реконструкції в Україні. Такі зобов'язання, як політичні, так і фінансові, можуть мати різні форми, зокрема такі як багатостороння ініціатива «Альянс навичок для України» (Skills Alliance for Ukraine), започаткованої на конференції з відновлення України в Берліні в 2024 році [2] (Альянс включає понад 50 країн, міжнародних організацій та представників ділових кіл).

Список використаних джерел:

1. Внутрішньо переміщені особи. ДП ІОЦ. URL: <https://www.ioc.gov.ua/analytics/2> (дата звернення: 04.12.2024).

2. Німеччина, Україна та понад 50 організацій, держав та компаній створили «Альянс навичок для України» на EUR700 млн *Интерфакс-Україна*. 2024. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/992894.html> (дата звернення: 05.12.2024).

3. EMN/OECD. Labour market integration of beneficiaries of temporary protection from Ukraine: Joint EMN-OECD inform. *European Migration Network*. 2024. URL: <https://www.oecd.org/migration/mig/Labour-market-integration-of-beneficiaries-of-temporary-protection-from-Ukraine-EMN-OECD-Inform-May-2024.pdf>
4. Eurofound. Social impact of migration: Addressing the challenges of receiving and integrating Ukrainian refugees. Publications Office of the European Union, Luxembourg. 2024. URL: <https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/2024/social-impact-migration-addressing-challenges-receiving-and-integrating-ukrainian>
5. OECD/EUAA. Voices in Europe: Experiences, Hopes and Aspirations of Forcibly Displaced Persons from Ukraine. OECD Publishing, Paris. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1787/ae33637c-en>
6. OECD. International Migration Outlook 2022. OECD Publishing, Paris. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/30fe16d2-en>
7. OECD. What are the integration challenges of Ukrainian refugee women? *OECD. Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine*. OECD Publishing, Paris. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1787/bb17dc64-en>.
8. OECD. What we know about the skills and early labour market outcomes of refugees from Ukraine. *OECD. Policy Responses on the Impacts of the War in Ukraine*. OECD Publishing, Paris. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1787/c7e694aa-en>
9. UNHCR. Lives on Hold: Intentions and Perspectives of Refugees and IDPs from Ukraine. *Regional Intentions Report No. 4*. United Nations High Commissioner for Refugees, 2023. DOI: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/101747>